

τύπωσις ἦτοι ἐωραμένων ἢ ἐγνωσμένων· ἢ δὲ ψευδής, ὡς ἀνατύπωσις
 ὧν μὲν ἤσθηται τις, ἢ πεπειράται, ἢ δι' ἀπώλειαν μνήμης καὶ ἀπάτην
 ἀτευκτῶν καὶ ἀκουσίως, ψευδής ἱστοριογράφος γινόμενος. Καὶ ὅτι
 αἰσθησις μὲν αἰεὶ πάρεστι, φαντασία δὲ οὐκ αἰεὶ, οὐδ' ἐν βρεφικαῖς ἡλικίαις.
 6 Καὶ ὅτι φαντασία ἄλλη μὲν ὕπαρ, ἄλλη δὲ ἐν ὀνείροις. Καὶ ὅτι ἄλλο ἢ
 φαντασία παρὰ τὴν δόξαν. Καὶ ὅτι, τῆς αἰσθήσεως τριπλῆς οὕσης· ἢ τῶν
 οἰκείων αἰσθητῶν, περὶ ἃ ὀλίγον ἀποτυγχάνει καὶ ψεύδεται· ἢ τῶν τοῖς
 οἰκείοις αἰσθητοῖς συμβεβηκότων, ὡς ὅταν ὄρα τις τὸ λευκὸν Κλέωνος
 εἶναι, περὶ ἃ ὁμοίως ἐνδέχεται αὐτὴν ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι ἀπατω-
 10 μένην· ἢ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν ἦτοι κινήσεων, μεγέθους καὶ τῶν λοιπῶν,
 περὶ ἃ καὶ αὐτὴν ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν ἐνδέχεται· τῆς οὖν αἰσθήσεως
 οὕτω τριχῶς θεωρουμένης, καὶ ἡ φαντασία ὁμοίως ἔχει, ὡς αἰ τῶν αἰσθη-
 τῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ αὐτὴ τὰς ἀρχὰς ἔχουσα. Ὁρίζεται δὲ ἢ
 ὑπογράφει αὐτὴν οὕτως· φαντασία ἐστὶ κινήσις τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῆς αἰσθή-
 15 σεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γινομένης· καὶ ἐστὶν ὡσπερ εἰκασία καὶ τύπωσις
 ἐνδοτέρα ἐκ τῶν ἐξωθεν τῇ αἰσθήσει προσειλημμένων· διὸ καὶ παρῆκται
 τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους, ὡς εἰκοῦσα τῇ ὄψει, ἦτις οὐχ ὄρα ἄνευ φάους.
 Πολλὰ τε πράττειν ἔχει τὸ ζῶον κατ' αὐτὴν, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις
 ἐστὶν ἀντὶ νοῦ· ἄνθρωποι δὲ χρῶνται ταύτῃ, ὅταν ἐπικαλύπτηται πάθει
 20 τινί, φησὶν, ὁ νοῦς αὐτοῖς, ὡς ἐν τοῖς ὕπνοις, ἢ ταῖς νόσοις, ἢ μέθαις·
 τήνκαυτα γάρ, τοῦ νοεροῦ σχολάζοντος, ἐνεργεῖ τὸ φανταστικόν.

f. 218 | Ὅτι περὶ τοῦ λογικοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, καθὸ γινώσκει τε καὶ
 φρονεῖ, ἐπομένως σκοπούμενος, φησὶν ὅτι ἡ νόησις οὐκ ἐστὶ πάθησις, ὡς
 ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων εἴρηται· εὐπαθὲς γάρ τὸ τοιοῦτο τῆς ψυχῆς μόριον·
 25 ἀλλὰ τελείωσις ἐστὶ τοῦ νοητικοῦ καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως ἐνέρ-
 γεια ἐν τοῖς νοητοῖς. Οὐ γάρ ἐστὶν ὁ νοῦς τὰ εἶδη τὰ νοητά, καὶ ὀφθαλμὸν
 ὅτι οὔτε αἰεὶ νοεῖ, οὔτε τὰ αὐτὰ αἰεὶ, ἀλλ' ἄλλο μετ' ἄλλο. Ἔστιν ἄρα
 δυνάμει ὅπερ τὰ εἶδη, ἰδίαν μὲν οὐκ ἔχων μορφήν, δεκτικὸς δὲ πάσης
 μορφῆς καὶ εἰδούς· καὶ τῷ δυνάμει μόνον καὶ τῷ δεκτικῷ συνουσιῶται,
 30 καθ' αὐτὸν θεωρούμενος καὶ πρώτη τινὶ ἐπιβολῇ, καὶ εἰκοῦσα γραμματεῖω
 ἀγράφω. Διὸ οὐδὲ μεμιγμένος ἐστὶν ὅλῳ τῷ σώματι· καὶ τοῖς σωματικοῖς
 κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐδ' ὀργάνῳ χρηταί· σωματικῷ· ἔπασχε γάρ ἂν τι, ὡς ἢ
 αἰσθησις τῶν αὐτῶν ὀργάνων μεταλαμβάνει παθῶν, ταῖς τῶν αἰσθητῶν
 ὑπερβολαῖς πασχόντων τῶν ὀργάνων, καὶ αὐτῇ τι συμπάσχουσα. Ἀπαθὲς
 35 δὲ ἐστὶ, καὶ ἐκ μεγίστων νοημάτων ἐπὶ τὰ εὐτελέστερα τῇ αὐτῇ ἔξει πρό-
 εῖσιν, καὶ πάνθ' ὁμοίως δέχεται τὰ τῶν νοητῶν εἶδη. Δυσὶν δὲ εἰρημένων
 σημαίνοντων τοῦ δυνάμει πρότερον, ὁ δυνάμει νοῦς ἐν τοῖς νηπίοις ἢ
 ἀγυμνάστοις ἐστὶ κατὰ τὸ πρῶτον σημαίνον, ὡς ἐπιτηδειότης μόνον
 χωρὶς ἔξεως, ὃν τρόπον τὸ βρέφος δυνάμει ἀγωνιστῆς λέγεται. Ἐν δὲ
 40 τοῖς ἡσκημένοις καὶ συνειληφόσι τὰ τῶν νοητῶν εἶδη, κατὰ τὸ δεύτερον

σημαινόμενον, ὡς ἔχων τὴν ἔξιν τοῦ νοεῖν καὶ μὴ ἐνεργῶν κατ' αὐτὴν ὄν τρόπον καὶ τὸν ἐπιστήμονα δυνάμει διχῶς λέγομεν. Ὄταν δὲ τελειωθεῖς τῇ ἔξει καὶ δυνάμει ὧν ὅπερ τὰ νοητά, ἐνεργεῖα γίνηται ἐκάστοτε ὅπερ αὐτά, τότε κυρίως ἐστὶν ἐνεργεῖα νοῦς, καὶ τότε νοεῖ καὶ ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν νοητῶν νοήσει καὶ τὸν αὐτὸν τοῖς νοουμένοις γενόμενον· καὶ γὰρ ὁ ἐπιστήμη οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο ἢ τὰ ἐπιστητά, οἷον γεωμετρία οὐκ ἄλλο ἐστὶν ἢ τὰ γεωμετρικὰ θεωρήματα, καὶ ὁ νοῦς αὐτά ἐστὶ τὰ νοήματα, ἐπειδὴν, πληρωθεῖς αὐτῶν, περὶ αὐτὰ νοῶν ἐνεργῆ.

Ὅτι ὁ νοῦς τὸ μὲν ἐξ ὕλης καὶ εἰδους συγκείμενον οὐ παντάπασιν κεχωρισμένως κρίνει τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς αὐτῇ συζύγου φαντασίας· τὸ δὲ εἶδος αὐτό, αὐλὸν καὶ νοητὸν ὄν, αὐλῶς κρίνει καὶ ἑαυτῷ μόνῳ χρώμενος, καὶ ἔοικε κατὰ τοῦτο τῇ γραμμῇ νῦν μὲν κατ' εὐθείαν κινουμένη, νῦν δὲ κλωμένη πῶς καὶ περιστρεφόμενη· ἡ αὐτὴ μὲν γὰρ ἐστὶν, ἀλλὰ διαιρεῖται τῷ λόγῳ. Οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἢ νοῶν μὲν τὸ εὐθεῖον εἶναι, τού- f. 218 ὅτι τέστι τὸν τοῦ εὐθέως λόγον καὶ τὸ εἶδος, γραμμῇ ἔοικεν εὐθείᾳ· νοῶν δὲ 16 τὸ εὐθύ, τὸ ἐν τῷ συνεχεῖ δηλονότι, καὶ τὴν εὐθύτητα μετὰ τοῦ ὑποκειμένου ταύτῃ νοῶν, ἔοικε τῇ γραμμῇ κεκλασμένῃ, ὡς καὶ αὐτὸς τρόπον τινα κλωμένος καὶ περιστρεφόμενος ἐκ τῆς οἰκείας εὐθύτητος. Ὅτι δὲ ἄλλο τὸ εὐθύ καὶ τὸ εὐθεῖον εἶναι, δῆλον ἐστίν.

Ὅτι ὡς ἐπὶ πάντων τῶν ἐνύλων, τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν τεχνητῶν, 20 τὸ μὲν ἐστὶν ὕλη, τὸ δὲ εἶδος, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων σύγκεινται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὁ μὲν δυνάμει νοῦς ἀνάλογον ἔχει ὕλην καὶ ὥσπερ παθητικός ἐστὶν· ὁ δὲ ποιητικός νοῦς ἀνάλογον εἶδει, οὐκ ἐξωθεν ἐπιών· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶ τὸ νοεῖν· ἀλλ' ὥσπερ τι φῶς σύμφυτον μὲν, ὑποκεκρυμμένον δὲ, ἀναθρῶσκον καὶ συμπλεκόμενον τῷ δυνάμει νῷ καὶ καταλάμπον 26 αὐτόν, καὶ εἰς μετ' αὐτόν τὸ σύμπαν γινόμενος· καὶ ἔστι χρόνῳ μὲν πρότερος ὁ δυνάμει νοῦς· τῇ δὲ φύσει καὶ ἀπλῶς ὁ ποιητικός, ὡς τὸ τέλειον φύσει τοῦ ἀτελοῦς πρότερον, καὶ τῆς δυνάμεως ἢ ἐνέργειας· τελειωθεῖς μέντοι γε οὕτως ὁ νοῦς, αὐτοφυῆς ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ οὐσία αὐτῷ ἐστὶν ἢ ἐνέργεια ἦτοι τὸ νοεῖν. Καὶ ἔτι οὐ μνημονεύομεν κατὰ τὸν νοῦν· τὸ γὰρ 30 μνημονεύειν ἐν τῷ παθητικῷ νῷ, ὅς φθαρτός ἐστι καὶ μεταβλητός· ὁ δὲ νοῦς θεϊότερόν τε καὶ ἀπαθές· διὸ καὶ οὐδὲν μνημονεύομεν τῶν ἐν τῷ βίῳ μετὰ τὸν θάνατον.

Ὅτι ὁ ἐνεργεῖα νοῦς πρῶτον μὲν νοεῖ τὰ ἀπλά, ἐν οἷς οὔτε ἀληθές ἐστὶν, οὔτε ψεῦδος, ἦτοι τοὺς ὅρους· εἶτα συντιθεῖς αὐτά, τὸ ψεῦδος καὶ 36 τὸ ἀληθές ἐν τῇ συνθέσει τούτων, ἢ διαιρέσει σκοπεῖ· περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν τὸ ψεῦδος ἐστὶ καὶ τὸ ἀληθές:

Ἐπὶ τούτοις περὶ τοῦ ἀδιαίρετου διεξέειπεν, ὅτι τριχῶς λέγεται, καὶ πῶς ὁ νοῦς νοεῖ αὐτά τὰ ἀδιαίρετα, καὶ πῶς τὸ κακόν, ἢ τὴν στέρησιν, καὶ ὅτι, ὡς ὁ θεωρητικός νοῦς ἔχει περὶ τὰ νοητά, οὕτως ὁ πρακτικός 40

περὶ τὰ πρακτὰ, πλὴν ὅτι ἐκεῖνος μὲν καθόλου τὸ ἀληθές θεωρεῖ, οὗτος δὲ τὸ τινὶ βέλτιον, ἢ ποτέ, οὐ τὸ ἀπλῶς. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα διέξεισιν ἀκόλουθα τοῖς περὶ αἰσθήσεως πρότερον, καὶ περὶ νοῦ ὕστερον εἰρημένους. Καὶ ἔτι ὁ θεωρητικὸς νοῦς ἄλλως νοεῖ τὰ ἀχώριστα τῆς ὕλης, καὶ ἄλλως τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως ἦτοι τὰ μαθηματικά. Εἰ γὰρ καὶ μὴ δύναται εἶναι τὸ τρίγωνον καθ' αὐτὸ εἰ μὴ ἐν ὕλῃ τινί, ἀλλὰ δύναται τῷ νῷ διαιρεῖσθαι τῆς ὕλης, διότι οὐχ ὠρισμένην ὕλην ἔχει. Τὴν δὲ σιμότητα οὐ δύναται
 f. 219 νοεῖν | εἴτουν ὀρίζεσθαι ἄνευ τῆς ῥίνος· ταύτης γὰρ ἰδίως ἐστὶ πάθος. Καὶ ὅτι ὁ νοῦς, εἰ δύναται, ὡς εἴρηται, τὰ ἐνυλα εἶδη νοεῖν χωρίζων τῆς
 10 ὕλης, δύναται νοεῖν καὶ τὰ κεχωρισμένα τῆς ὕλης, καίτοι ἐνυλος ὢν πως, ὡς ἐν σώματι τυγχάνων· οὐχ οὕτως μέντοι γε νοεῖν αὐτὰ δύναται ὡς ὑπὸ τῶν αὐλῶν καὶ θείων νοῦνται νῶν· ἐκεῖνα γὰρ αἰεὶ καὶ συνεχῶς αὐτὰ θεωρεῖ.

Ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὰ εἰρημένα, ὅτι ὁ ἐνεργεῖς νοῦς αὐτὰ ἐστὶ τὰ
 16 εἶδη ἃ νοεῖ, ταῦτ' οὖν δὲ εἰπεῖν τὰ ὄντα, διότι ἕκαστον τῶν ὄντων κατὰ τὸ εἶδος ἐστίν, καὶ ὡσπερ ἡ χεὶρ ὀργάνων ἐστὶν ὄργανον, οὕτως ἡ αἴσθησις καὶ ὁ νοῦς, εἶδος τῶν εἰδῶν, ἢ μὲν τῶν κατ' αἴσθησιν, ὃ δὲ τῶν νοητῶν· δι' αὐτῶν γὰρ τῶν ἐν τοῖς οὖσιν εἰδῶν ἀντιλαμβάνομεθα. Καὶ ὅτι τὰ νοητὰ ὡς τρόπον τινὰ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὄντα, ἐκεῖθεν εἴτουν ἐκ τῶν
 20 αἰσθητῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ ταῦτα νοεῖν πορίζομεθα, τῇ μὲν αἰσθήσει τὸ ὑποκείμενον λαμβάνοντες, τῇ δ' ἀφαιρετικῇ, δυνάμει τοῦ νοῦ τὰ εἶδη ἀφαιροῦντες οὐκ εὐθύς οὐδ' ἀμέσως, ἀλλὰ συλλογῇ μέσων φαντασμάτων τινῶν ὡσπερ ἐνδοτέρων τῆς ψυχῆς αἰσθημάτων, καὶ τούτοις ἐποχούμενος τοῖς φαντάσμασιν ὁ παθητικὸς νοῦς, τῷ φωτὶ τοῦ ποιητικοῦ καταλαμβάνομενος
 26 νοῦ, γυμνά τὰ εἶδη καὶ εἰλικρινῶς θεωρεῖ ἄνευ τινὸς φαντάσματος καὶ ὅπερ αὐτὰ γίνεται. Ταῦτα προειρημένα καὶ ἐπαναλαμβάνεσθαι ὕστερον εἴρηται.

Ὅτι ἐπεὶ δύο ταῦτα μάλιστα καθόλου θεωρεῖται τῆς ψυχῆς ἴδια, τὸ γνωστικὸν καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, διώριστα δὲ τὰ τοῦ γνωστικοῦ, ἐπάγει τὸν περὶ τοῦ κινητικοῦ λόγον, καὶ πολλὰ πρότερον ζητήσας καὶ
 30 λόγους ἀρχαίων θεῖς καὶ ἀντιπῶν ἐπάγει, ὅτι τῆς κατὰ τόπον κινήσεως ἐν ἀνθρώπῳ αἴτια νοῦς, φαντασία καὶ ὄρεξις· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις φαντασία μόνον καὶ ὄρεξις. Νοῦν δὲ ἐνταῦθα τὸν πρακτικὸν βούλεται, οὐ τὸ τέλος, οὐ τὸ ἀληθές, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ, ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν ἀγαθόν. Ἔστιν οὖν ἀρχὴ τῆς τοιαύτης κινήσεως τὸ ὄρεκτικόν καὶ ἢ ὄρεξις, μέσον
 35 δὲ ἢ φαντασία, καὶ τελευταῖον ὁ νοῦς· οἷον κινεῖ μὲν ἢ ὄρεξις σκέπης φροντίσαι τῷ σώματι, τουτέστιν οἰκίας· ἢ δὲ φαντασία καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς ἢ τὸ μέτρον προτείνει· εἶτα ὁ νοῦς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐννοεῖ τῆς γενησομένης σκέπης, οἷον ξύλα καὶ λίθους, οἷς ὑποκείσθαι δεῖ τὸν θεμέλιον.
 f. 219* Καὶ γίνεται τὸ τέλος τοῦ πρακτικοῦ νοῦ | ἐν τῷ σκοπεῖν, ἀρχῇ τῆς πρά-
 40 ξεως ἐν τῇ πράττειν. Ἐν οἷς δὲ μὴ, ἐστὶ λόγος καὶ νοῦς, ἢ φαντασία τὸ

πάν ποιεῖ μετὰ τῆς ὀρέξεως, καὶ ὁ νοῦς ἐν τοῖς αὐτὸν ἔχουσι τὴν κίνησιν ἐπεξεργαζόμενος συνοῦσαν ἔχει τὴν ὄρεξιν ὡς πρῶτον κινητικόν· θέλων μὲν γὰρ κινεῖ καὶ βουλόμενος. Ἡ δὲ βούλησις ὄρεξις τις ἐστὶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, τοῖς πρακτοῖς δηλαδὴ. Κινεῖ δ' ἐστὶν οὐ, καὶ λογισμοῦ δόξα, ἢ ὄρεξις, ὡς ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. Καὶ νοῦς μὲν αἰεὶ κινῶν ἐστὶν ὀρθῶς, ὄρεξις δὲ καὶ φαντασία νῦν μὲν ὀρθῶς, νῦν δ' οὐκ ὀρθῶς· ὀρθῶς μὲν εὐθυνομένη λόγῳ μόνῳ, οὐκ ὀρθῶς δὲ ἀγνοία ἢ πάθει ἐπισκοτούμενη.

Ὅτι κατὰ τὰ προειρημένα πλείω τὰ τῆς ψυχῆς μέρη εἴτουν αἱ δυνάμεις· τὸ θεραπευτικόν, ὃ ταυτὸν ἐστὶ τῷ φυτικῷ, τὸ αἰσθητικόν, τὸ ὀρεκτικόν, τὸ βουλευτικόν, ὃ ταυτὸν ἐστὶ τῷ παθητικῷ νῷ, καὶ τὸ νοητικόν, ὃ ταυτὸν ἐστὶ τῷ θεωρητικῷ νῷ. Καὶ ὅτι ἐν μὲν τοῖς λογικοῖς αἱ ὀρέξεις ἐναντία ἀλλήλαις γίνονται, ἐν οἷς ἐστὶν αἰσθήσεις καὶ κατὰληψεις χρόνου καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ διαφορῶν· ὁ μὲν γὰρ νοῦς καὶ ἢ κατ' αὐτὸν ὄρεξις ἢ βούλησις εἰς τὸ μέλλον ὄρα· ἢ δ' ἐπιθυμία καὶ ὄλωσ τὸ πάθος εἰς τὸ νῦν ἐκάστοτε ἔλκει· ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις τὸ νῦν ἐκάστοτε ἴδύ, μὴ συνορῶσι τὸ μέλλον. Καὶ ὅτι κινεῖ μὲν τὸ ὀρεκτικόν τὸν ἔχοντα, κινεῖται δὲ αὐτὸ ὑπὲρ τοῦ ὀρεκτοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ εἴργεται. Ἔτι, ὀργανικὸν αἶτιον τῆς κατὰ τὸν τρόπον κινήσεως ὁ περὶ καρδίαν τόπος, ἐξ ἧς ἀναπηγάξει τὸ ζωτικόν τοῖς νευροῖς πνεῦμα ὀργανικόν εἰς τὴν κίνησιν, κατ' ἄλλους δέ, τὸ εἰδητικόν τῆς ζωῆς ἐν τῷ ζῳῳ, παρ' οὗ ἐστὶ καὶ τὸ ἡρεμεῖν καὶ τὸ κινεῖσθαι ὡς ἀρχῆς καὶ ὡς τέλους κινήσεως καθ' ὁμοιότητα τοῦ κέντρου τοῦ ἡρεμοῦντος, ἀπ' αὐτοῦ τε καὶ πρὸς αὐτὸ ἢ κινήσεις γίνονται. Καὶ ὅτι ἢ μὲν αἰσθητικῆ φαντασία καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῳοῖς ἐστὶν ἄλλοις πλέον τῶν ἄλλων· ἐπεὶ γὰρ ἡδονὴ ἐνεστὶν αὐτοῖς καὶ λύπη, πάντως καὶ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος καὶ ὄρεξις, καὶ ἀχώριστος ἢ φαντασία. Ἀτελεῖ μὲντοι καὶ συγκεχυμένην τὴν φαντασίαν ἔχουσιν. Ἡ δὲ βουλευτικὴ ἐν τοῖς λογικοῖς ἐστὶ μόνος, ἐν οἷς μετὰ ἐξέτασιν πλείονων φαντασμάτων ἀνευρίσκαται τὸ αἰρετώτερον φάντασμα, ὅπερ αὐτοῖς τοῖς λογικοῖς καὶ τῆς δόξης αἶτιον γίνεται· τοῖς δὲ ἀλόγοις οὐκέτι, οἷς οὐδὲ σκέψις ἐστὶ καὶ συλλογισμός. Καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἀνθρώποις νικᾷ ἐνίστα ἢ ἀλογος ὄρεξις τὴν βούλησιν καὶ τὴν λογιστικὴν ὄρεξιν, ὡς ἄλλοτε ἢ κρείττων καὶ ἀρχικωτέρα κρατεῖ. Καὶ κινεῖ τρόπον τινὰ συμπεριάγουσα ἢ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν, ὡς περ σφαῖρα σφαῖραν, ὡς ἢ τῶν ἀπλανῶν σφαῖρα ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς κινουμένη, τὰς ἄλλας τῶν πλανητῶν σφαιράς τὰς ἀντιπεριφερομένας, οὐχ ἐστῶσα τῆς οἰκείας κινήσεως, ὅμως ἑαυτῇ συμπεριάγει. Ἡ δὲ αἰσθητικὴ ὄρεξις, ἀκρατῆς οὖσα καὶ συμπεριάγουσα τὴν κρείττω, τὴν λογιστικὴν, οὐχὶ καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ λογικὴν δύναμιν συμπεριάγει· τὸ γὰρ ἐπιστημονικόν αὐτῆς οὐ κινεῖται οὐδὲ κρατεῖται, ἀλλ' ἀκίνητον μένει καὶ ἐδραῖον ἐν τῷ οἰκείῳ εἶναι. Τὸ δὲ ἐστὶ τὸ θεωρεῖν.

Ὅτι τῆς λογικῆς καὶ γνωστικῆς ὑπολήψεως τῆς μὲν οὔσης καθόλου,

τῆς δὲ μερικῆς, τὸ κινεῖσθαι ἀπὸ τῆς κατὰ μέρος ἐστὶν ὑπολήψεως· τόδε γάρ τι πρακτέον εἶναι λογίζεται, δηλονότι τὸ κατὰ μέρος, καὶ αὐτίκα θινεῖται καὶ περαίνει τὸ ὀρεκτικόν, ὡσπερ ἐν τῷ συλλογισμῷ τῇ ἐλάττονι τῶν προτάσεων προσεχῶς ἔπεται καὶ σύνεστι τὸ συμπέρασμα· ἕως δ' ἂν ἢ μείζων ἢ μόνη, οὐ γίνεται συμπέρασμα.

Ὅτι ἀνάγκη πᾶσι τοῖς ζῴοις γεννητοῖς τε καὶ φθαρτοῖς ἐνεῖναι τὴν θρεπτικὴν δύναμιν, δι' ἧς αὐξοῦσι καὶ ἀκμάζουσι καὶ φθίνουσιν· αἰσθησὶν δὲ οὐκ ἀνάγκη ἐν πᾶσιν εἶναι τοῖς ζῴοις· τὰ γὰρ φυτὰ ζῆ μὲν, οὐκ αἰσθάνεται· δὲ διὰ τὸ ἀπλουστέροις χρῆσθαι σώμασιν καὶ οὐ συγκεκραμένοις ποικίλως πρὸς τὴν τῶν διαφόρων ποιότητων ἀντίληψιν, ὡς ἐν τοῖς αἰσθητικοῖς ἔχει τὰ σώματα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς οὕτω συγκεκραμένοις σώμασιν ἔστιν ἡ ἀφή· ἐν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις οὐκ ἔστιν, οἷα τὰ φυτὰ· ἔγγιστα γὰρ ἀπλοῦς εἰς σώματος, πλείονος μετέχοντα τῆς γῆς μόνης, ἢ καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων στοιχείων ἀναίσθητος. Αἴτιον δὲ τῆς ἐν τοῖς ζῴοις αἰσθήσεως, ὅτι τὰ πορευτικά ζῶα καὶ τέλεια· ἡ φύσις καὶ ἕνεκα τοῦ οἰκείου τέλους ποιεῖ, ὥστε καὶ μένειν καὶ εἶναι τῇ διαδοχῇ καὶ μὴ ἀπόλλυσθαι, ὡς καὶ περὶ πάντων τῶν γεννητῶν τοῦτο ἡ φύσις σκοπεῖ. Τοῖς μέντοι γε μόνοις ἐμφύχοις, οἷα εἰς τὰ φυτὰ, οὐκ ἀναγκαῖα ἡ αἰσθησις· αὐτόθεν γὰρ ἔγγιστα συμπαροῦσαν ἔχει τὴν τροφήν ἐξ ἀνάγκης ἐξ ὧν πέφυκε καὶ οὐσίωται διὰ τῶν δεδομένων ὀχετῶν καὶ διόδων τῆς φύσεως καὶ ὑπηρετικῶν μορίων. Τοῖς δὲ πορευτικοῖς ἀνάγκη αἰσθησὶν εἶναι τῶν πελαζόντων καὶ οἷς πελάζει, ὡς ἂν τὰ μὲν φάγη, τὰ δὲ ἀσπάζηται. Εἰ δὲ μὴ μετ' αἰσθήσεως πορεύοντο καὶ ἀκρίτως, οὐκ ἂν εἴη πόρρω κινδύνου διόλου, καὶ φθείροντο ἂν τάχιστα, καὶ ὁ σκοπὸς τῆς φύσεως συμφείροιο ἂν, ὁ περὶ τοῦ εἶναι ταῦτα καὶ μένειν τῇ διαδοχῇ. Τὰ δὲ φυτὰ, ὄντα πεπηγότα, οὔτε ἐκφεύγειν οἷα τέ ἐστι τὰ βλάπτοντα, οὔτε προσέσθαι τὰ βέλτιστα, καὶ μάτην ἂν ἡσθάνοντο. Τοῖς δὲ ζῴοις τοῖς πορευτικοῖς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιοτέρα καὶ τοῦ νοῦ ἢ αἰσθησις, καὶ ἄνευ αὐτῆς οὐκ ἂν ἔχοιεν ὅλως ζῆν. Καὶ πρὸς τῷ αἰσθητικῷ καὶ τὸ κριτικὸν αὐτοῖς πρόσεστι περὶ ὧν αἰσθάνονται, μάλιστα δὲ ἡ ἀφή, ἐστὶν αὐτοῖς ἀναγκαῖα ἢ εἰδικῶς λεγομένη, καίτοι καὶ πᾶσα διὰ τοῦτο αἰσθησις ἀφή, πῶς λέγοιτ' ἂν· ἢ γὰρ γεῦσις ἀφή τις χυμῶν, καὶ αἰ ἄλλα· ὡσαύτως ἦττον δὲ αἰ ἄλλα· αἰ τρεῖς. Οὐ γὰρ κατ' ἀνάγκην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ εἶναι μᾶλλον εἶσιν. Δεῖ δὲ εἰδέναι καὶ ὅτι αἰ ὑπερβολαί αὐτὸ τὸ ζῶον φθείρουσιν· ὡσπερ γὰρ αἰσθητήριον ἢ ἕλη σάρξ ἐστὶ τῆς ἀφῆς, καὶ ἕλης φθειρομένης τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως ἐν τῷ ζῴῳ διόλου, ὅλον τὸ ζῶον φθείρεται· †

IV.

Annotations sur d'autres ouvrages et opuscules.

Sur le „De memoria et reminiscentia“.

Ἐκ τοῦ περὶ μνήμην καὶ ἀναμνήσεως βιβλίου.

Ἵτι ἄλλο μνήμη, καὶ ἄλλο ἀνάμνησις, καὶ οὐχ οἱ αὐτοὶ εἰσι μνημονοκοί τε καὶ ἀναμνηστικοί· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γὰρ οἱ μὲν εὐσύνετοι καὶ εὐφρεῖς ἦττον μνημονικοί, ἀναμνηστικοὶ δὲ μᾶλλον· οἱ δὲ βραδεῖς καὶ οὐκ εὐμαθεῖς μνημονικοί μᾶλλον.

Ἵτι τὰ ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ, δοξαστά καὶ ἐλπιστα· τὰ δ' ἐν τῷ παρόντι καταληπτὰ αἰσθήσει ἢ μαθήσει· τὰ δ' ἐν τῷ παρελθόντι μνημονευτά. 10

Ἵτι μνήμη ἐστὶ τῆς αἰσθήσεως ἢ τῆς ὑπολήψεως ἐγκατάλειμμα τῷ νῷ καὶ πάθος, καὶ ἕξις αὐτῶν μετὰ χρόνου, ἢ φαντάσματος ἕξις, ὃ φάντασμα εἰκῶν ἐστὶν αἰσθήματος προτέρου.

Ἵτι ἐνια τῶν ζώων, ὅσα καὶ χρόνου αἰσθάνεται, ταῦτα καὶ μνημονεύει, ὡς ὁ ὄνος μνημονεύει τοῦ λάκκου ᾧ ἐμπέπτωκέ ποτε καὶ συντηρεῖ 15 ἑαυτὸν· τὰ δὲ πλείστα οὐκ αἰσθάνεται χρόνου· ὅθεν οὐδὲ μνημονεύει· καὶ ᾧ μέρει τῆς ψυχῆς αἰσθάνεται τις, τούτῳ καὶ μνημονεύει, τῇ αἰσθητικῇ δηλονότι δυνάμει.

Ἵτι ἡ μνήμη ἐν τῷ αἰσθητικῷ τῆς ψυχῆς ἴσταται καὶ καθ' αὐτὸ τῶν αἰσθητῶν ἐστὶ· | κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἐστὶ καὶ τῶν νοητῶν· ἐστὶ γὰρ καὶ 1. 221 τὸ νοεῖν οὐκ ἄνευ φαντάσματος, καὶ ὡσπερ ὁ γεωμέτρης τὸ σχῆμα διαγράφων οὐ προστίθεται περὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ σχήματος, ἔπειτα δ' ὅμως ἀχωρίστως τῷ διαγράφειν καὶ ποσὸν ὀτιοῦν τοῖς διαγραφομένοις σχήμασιν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς τὴν τῶν καθόλου προβεβλημένους καὶ ἐπιστητῶν θεωρίαν, ἐξ ἀνάγκης συνεφέλκεται τὰ φαντάσματα, καὶ μὴ χρήζων, ὡσπερ τὸ 25 λευκὸν νοῶν ἔχει συνεπόμενον καὶ τὸ τοῦ ποσοῦ φάντασμα, ᾧ συμβέβηκε τὸ λευκόν. Οὕτω δὲ καὶ τὸν χρόνον, ὡς τῇ αἰσθήσει κατειλημμένον κατὰ τὸ φανταστικόν, ὡς ἐπόμενον καὶ αὐτὸν νοεῖ· ὥστε ἡ μνήμη πάθος ἐστὶν εἴτουν ἕξις τῆς κοινῆς καὶ πρώτης αἰσθήσεως, καὶ ἐστὶν οὐκ ἄνευ φαντάσματος καὶ σὺν χρόνῳ. 30

Ἵτι καθάπερ ἐν κηρῷ ἢ σφραγίς γινομένη διὰ τοῦ δακτυλίου μένει, οὕτω καὶ ὁ τοῦ αἰσθήματος τύπος ἐν τῷ κατὰ ψυχὴν πρώτῳ καὶ κοινῷ αἰσθητηρίῳ ἐνσημαινόμενος μένει· καὶ ὡσπερ ἐν τοῖς ὑγροτέροις οὐκ ἐντυποῦται σφραγίς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς εὐκινήτοις καὶ ὑγροτέροις ἢ διὰ νόσον, ἢ δι' ἡλικίαν νεάζουσας μνήμη οὐ γίνεται· καὶ ὡσπερ αὐτὸ ἐν τοῖς 35 εὐθρύπτοις σώμασιν ἢ σκληροτέροις οὐκ ἐντυποῦται σφραγίς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς διὰ γῆρας σκληροτέροις καὶ καταυανθεῖσιν οὐ ῥάδιον ἐντυποῦσθαι.

τὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως πάθος καὶ τὴν ἕξιν τῆς μνήμης. Τῷ αὐτῷ δὲ λόγῳ καὶ οἱ λίαν ταχεῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ λίαν βραδεῖς ἀμνήμονες, καὶ τοῖς μὲν οὐκ ἐμμένει πολὺ τὸ φάντασμα, τῶν δὲ οὐδὲ ἀπτεται.

Ὅτι τὸ γεγραμμένον ζῶον, εἰ τύχοι Κορίσκου εἰκῶν, ἔστι μὲν τι καθ' αὐτὸ ὡς γραφικῆς ἔργον· ἔχει δὲ καὶ πρὸς τὸν Κορίσκον ἀναφορὰν, τὴν πρὸς ἐκεῖνον εἰκασθαι, καὶ ἐν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, τῷ λόγῳ θεωρεῖται διχῶς· οὕτω καὶ τὸ φάντασμα ἐν τῇ ψυχῇ ἔστι μὲν ὡς ἐννόημα αὐτῆς καὶ ἐνέργημα· ἔστι δὲ καὶ ὡς μνημόνευμα προσγεγονότος εἴτουν εἰκόνησιν. Καὶ ὅτι αἱ μελέται, ὧν τις πεπείραται, σώζουσι τὴν μνήμην τῆς συνεχείας τοῦ ἐπιμνημονεύειν.

Ἀνάμνησις δὲ ἔστιν ἀνανέωσις τῆς προτέρας μνήμης, ὅταν λήθῃ τις ἐμπεσοῦσα τὴν συνέχειαν διαλύσῃ τῆς ὅλης μνήμης, ὡς τὰ μὲν τῆς μνήμης εἶναι μένοντα τρανὰ καὶ σαφῆ, τὰ δὲ ἀμυδρὰ καὶ οἶον ἐξοφωμένα, καὶ διὰ τῶν σωζομένων καὶ φανερῶν τὰ μὴ ὄφρα καὶ ἡμαυρωμένα ἀνανεοῦνται καὶ ὄφρα αὐτῶν ἡ συνέχεια ἀπαρτίζεται· ὅθεν καὶ μνήμη τις ἔστιν ἡ ἀνάμνησις, ὡν γὰρ τελείως ἐπιλανθανόμεθα, ἀναμνησάνοντες ἀνακτώμεθα. Ἀναμνησκόμεθα δὲ, ὅταν τινὰ ἐν τῇ μνήμῃ ἔχοντες μένοντα, δι' αὐτῶν καὶ τὸ ἐκλείψαν ἢ ἡμαυρωθὲν ἐκ τῶν αὐτοῖς συνημμένων ἀναμνησάνοντες ἔλθω ἀναπληρώμεν τὸ φάντασμα εἴτουν μνημόνευμα. Ἀναμνησκονταί· δὲ οἱ μὲν ἐκ τινος ἀνάγκης, οἱ δὲ κατ' ἔθος δι' εὐφυΐαν, καὶ οἱ εὐφύτεροι ἀναμνηστικώτεροι εἰσιν, ἐξ ὁμοίου τινός, ἢ ἔστιν ὅτε καὶ ἐναντίου, ἢ μέρους τινός τὸ σὺμπαν συναθροίζοντες ἐν τῇ μνήμῃ. Καὶ γίνεται μὲν ἐνίστα ἡ ἀνάμνησις μετὰ ζητήσεως, ἐνίστα δὲ καὶ χωρὶς ζητήσεως· καὶ γίνονται μὲν τῶν συνεγγύς, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν πορρωτέρω τε καὶ πολυχρονίων. Εὐμνημονεύτερα δὲ τὰ τάξιν ἔχοντα καὶ ἀκολουθίαν, ὡς περ τὰ μαθήματα, διὰ τὸ ἡρμοσμένον αὐτῶν καὶ εὐακολουθίον. Ἐνίστα δὲ καὶ ἀπὸ τόπων ἐγγίνεται τὸ ἀναμνησθεῖν, καθόλου δὲ ἢ τοῦ μέσου εὐρεσις ἀρχὴ γίνεται ῥάων, τῆς ὕλης ἀναμνήσεως ἐξ' ἐκάτερα χωρούσης ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς μνήμης· μέγιστον δὲ πρὸς τὴν μνήμην τε καὶ ἀνάμνησιν τὸ γνωρίζειν τὸν χρόνον ἢ ὠρισμένῳ τινὶ μέτρῳ, ἢ καὶ ἀορίστως, ὅτι ἐγγιστα· καὶ οὐκ ἔστι μνήμην ἢ ἀνάμνησιν ἐνεργεῖσθαι, μὴ συννοουμένου τοῦ χρόνου. Συμπεριέχονται δὲ καὶ ταῖς μείζουσιν αἱ ἐλάττονας μνήμαι. Ὅταν οὖν ἅμα ἢ τοῦ τε πράγματός αὐτοῦ καὶ τοῦ χρόνου ἐννόησις τῷ τε μνημονεύοντι· καὶ τῷ ἀναμνησκομένῳ, τότε μνήμη ἔστι καὶ ἀνάμνησις· ἄνευ τὲ τούτων, οἰόμενοι τινὲς μνημονεύειν, οὐ μνημονεύουσι καὶ διαψεύδονται.

Διαφέρει δὲ μνήμη καὶ ἀνάμνησις, ὅτι ἡ μὲν μνήμη προτέρα τῷ χρόνῳ, ἢ δὲ ἀνάμνησις ἐπὶ τῇ μνήμῃ ἔστιν. Καὶ ἡ μὲν μνήμη καὶ ζῶσις ἔστι τισιν· ἢ δ' ἀνάμνησις τοῦ ἀνθρώπου πέφυκε μόνον, συλλογισμὸς τῆς οὔσης καὶ ἐκ τινῶν εἰλημμένων ζήτησις τῶν ἐξῆς καὶ ἀνεύρεσις, ὅπερ

ἀνθρώπων μόνον προσήκει, ὃ καὶ τὸ βουλευτικὸν ἔνεστι φύσει· τὸ γὰρ βουλευέσθαι συλλογισμὸς τίς ἐστιν.

Ὅτι εἰ καὶ διανοίας ἐστὶ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ τὰ τῆς ἀναμνήσεως, ἀλλ' ἐν σωματικῷ τινι μέρει τὸ πάθος τοῦτο θεωρεῖται· τὰ γὰρ εἰδῶλα τῶν φαντασμάτων ἐνόητα τῇ καρδίᾳ κινεῖ ἢ ἀνάμνησις, ὥστε τέλειον ἀνανεῶσαι καὶ καταστήσαι ζήτοῦσα τῆν μνήμην. Καὶ ἀναλογεῖ ἢ μὲν καρδία τῷ χάρτι, τοῖς δὲ γράμμασι τὰ φαντάσματα. Διάνοια δὲ ἐστὶν ἢ ἀναγινώσκουσα καὶ ἀναμνησκουμένη ταῦτα ὡς ἐν χάρτι τῇ καρδίᾳ. Σημεῖον δὲ τοῦ σωματικῶν πως εἶναι τὴν ἀνάμνησιν, ὅτι μὴ δυνάμενοι τινὲς ἀναμνησθῆναι τινῶν ὧν βούλονται, καὶ θέλοντες ἀφίστασθαι τοῦ ζήτειν τὴν ἀνάμνησιν οἱ δὲ καὶ οὕτω πάλιν ἐνοχλοῦνται· κινεῖται γὰρ αὐτῶν ἢ διάνοια, καὶ μὴ βουλομένων, ὡς ἔταν τις πεινῶν καὶ κατέχων ἑαυτόν, ὅμως οὐδὲν ἔχον αὐθις κινεῖται πρὸς τὴν τοῦ φαγεῖν ζήτησιν· τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ σωματικὸν ἦν πάθος τὸ τῆς ἀναμνήσεως· κινή- θείσης γὰρ τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ὑγροῦ ἐν τῷ ἐπιχειρεῖν ἀναμι- μνήσκεσθαι, οὐ βραδίως αὐθις κατέχεται, ἀλλ' ἐνοχλεῖται μὴ τυγχάνουσα καὶ μὴ βουλομένη· ὡσπερ ἂν καὶ εἴ τις μὴ θέλων ἔλκηται παρὰ τινος εἰς αὐτὸν ἐπιστρέφεται. Δῆλον δὲ τοῦτο ἐν τοῖς μελαγχολώσιν, ἐν οἷς φαντάσματός τινος μὴ κατὰ γνώμην κινήθέντος, πάμπολλα σωρηδὸν ἐπεγείρεται καὶ παρενοχλεῖ τὴν διάνοιαν διὰ τὴν εὐκίνησίαν τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ὑγροῦ· ἢ γὰρ μελαγχολία πνεύματος ὑγροῦ καὶ παχέος ἐστὶ κίνησις· ὥστε δῆλον, ὡς ἢ τῶν φαντασμάτων κίνησις σωματικὸν τί ἐστὶ καὶ ἐν σώματι πάθος, ὡς καὶ ὀργή, ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος οὐσα, καὶ φόβος ψύξις ὑπάρχων αὐτοῦ, ἃ συμβαίνει τῷ αἵματι, τῶν παθῶν κινήθέντων· καὶ οὐ δύναται λωφᾶν εὐθύς ἢ κίνησις τοῦ ὑγροῦ ἀπαξ κινήθέντος· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναμνήσεως. Τοῖς δὲ ὑγροτέροις τὸν αἰσθητικὸν τρόπον τὸν κατὰ τὴν καρδίαν ταῦθ' οὕτω συμβαίνει· καὶ οἱ τὰ ἄνω δὴ τῶν σωμάτων ἔχοντες μείζω, εἴτουν οἱ νανώδεις λεγόμενοι, ἀμνημονέστεροι τῶν ἐναντίως ἔχόντων εἰσὶν διὰ τὸ πολὺ βᾶρος ἔχειν ἐπὶ τῷ αἰσθητικῷ τοῦ σώματος μέρει, καὶ μίτε βραδίως τὰς τῆς μνήμης κινήσεις ἐξ ἀρχῆς ἐν αὐτῷ δύνασθαι γίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι γινόμενας, μίτε βραδίως εὐθυπορεῖν ἐν τῷ ἀναμνησκεσθαι.

Sur le „De somno et vigilia“

Περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως.

Ὅτι ὕπνος καὶ ἐγρηγόρσις τῷ αὐτῷ τοῦ ζῆου μέρει ὑπάρχουσιν· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ δεκτικῷ τὰ ἀντικείμενα, ὥστε καὶ ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ. Τὸ δὲ ἐστὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι· καὶ δῆλον ὡς αἰσθάνετα· μέν ὁ ἐγρηγορῶν, ὁ δὲ ὑπνώτων οὐκ αἰσθάνεται. Ὅθεν ἐν τοῖς ἐμψύχοις

τοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον ἄνευ τοῦ αἰσθητικοῦ ἔχουσιν οὐκ ἔστιν ὕπνος οὐδὲ ἐγρήγορσις, ὅτι μὴδ' αἰσθησις· ἀλλὰ μόνοις τοῖς αἰσθησιν ἔχουσιν. Ἔστι δὲ ἐν τούτοις οὐ θάτερον μόνον αἰεὶ, τοῖς δὲ θάτερον, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ζῴοις ἑκάτερόν ἐστιν ἀνά μέρος· ἐγρηγόρασι γάρ, ἐρρωμένων οὐσῶν
 f. 222^v τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐνεργουσῶν. | Ἐπεὶ δὲ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ὠρισμένον ἔχει τοῦ χρόνου τὸ μέτρον, οὐκ εὐτονούσης ὁμοίως αἰεὶ τῆς φύσεως ἐνεργεῖν, ὅταν ἀμβλυνοθῆ τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ ἡ ἐγρήγορσις παύει, καὶ ἡ τῆς ἐγρηγόρσεως στέρησις ἦται· ὁ ὕπνος εὐθύς ἐπακολουθεῖ, δεσμός τις ὢν καὶ ἀκίνησία τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου πρόσκαιρος· τὸ τε γὰρ αἰσθητικὸν μέρος
 10 δυνάμει ἐστὶν ἐνεργητικὸν πάντως καὶ ὠρισμένως ἐνεργήσον· καὶ ὁ ὕπνος ὁμοίως ἐγερτὸς καὶ ἐγερθησόμενος πάντως. Μεταλαμβάνει δὲ τοῦ ὕπνου πάντα τὰ ζῶα σχεδόν, ὅσα ἔχει ὀφθαλμούς· βραχύῦπνα μέντοι ἔνια ἐξ αὐτῶν, καὶ ἄλλα πλέον κοιμώμενα. Ἔστι δὲ οὐ παντὸς τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου πάθος ὁ ὕπνος, ἀλλὰ τοῦ ἄπτικοῦ ἰδίως. Αἴτιον δὲ τοῦ ὕπνου,
 15 ὡς μὲν τὰ δὴ ἔνεκα, ἡ σωτηρία τοῦ ζῴου, ὡς μὴ δυναμένου ἄλλως σώζεσθαι· εἰ μὴ διαλείποι ποιοῦν ἐν τῷ κινεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν. Ὅθεν εἰώθαμεν καὶ ἀνάπαυσιν λέγειν τὸν ὕπνον, καὶ τὸ ὑπνεῖν ἀναπαύεσθαι. Τέλος δὲ μάλιστα τῆς φύσεως ἀπλῶς ἡ ἐγρήγορσις. Ἰλικὸν δὲ αἴτιον, ὃ καὶ ἐξ ὑποθέσεως ἀναγκαῖον καλεῖται, ἡ τροφή, ὡς ἂν μὴ φθείροιτο ἡ
 20 κατὰ τὸ ζῶον ὕλη, μὴ ἐπιγινομένης προσθήκης καὶ ὕλης ἕξωθεν τῷ ἔνδον θερμῷ. Διὰ δὲ τὴν τροφήν ἢ εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναθυμίασις ἔπεται, κἀντεῦθεν ὁ ὕπνος· ὅθεν δὴ ἡ ἀρχὴ καὶ ποιητικὸν αἴτιον τὸ πνεῦμα, καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος ἰδίως ἀφωρισμένος τῷ πνεύματι. Κινοῦνται δὲ ἔστιν ἕτε τινὲς καὶ καθεύδοντες, καὶ ποιῶσιν ἐγρηγορικά· φανταζό-
 25 μενοι γάρ τινα, ἐντεῦθεν κινουῦνται. Τὸ δὲ ἐνύπνιον καὶ φάντασμα αἰσθημά πῶς ἐστὶν· τοῦ γὰρ κοινοῦ καὶ πρώτου αἰσθητηρίου πάθος· ὥστε ὑπὸ αἰσθητῶν πῶς κινουῦνται.

Ἐπιπλέον δὲ αἰσθητικὸν ἀδυναμία ὕπνος ἐστίν· οὐ γὰρ ἡ λειποψυχία ὕπνος ἐστίν, οὐδὲ καθεύδειν τὸ λειποψυχεῖν· ὅθεν οὐδ' οἱ λειπο-
 30 ψυχουῦντες ἐνυπνιάζονται· φαντάζονται μόνον συγκεχυμένως, ὧν οὐ μνημονεύουσιν ἀπαλλαγέντες. Ἀλλ' ἡ ἀναθυμίασις ἢ ἐκ τῆς τροφῆς ὠθεῖται ἄνω· εἰς τὴν κεφαλὴν δὲ γενομένη, μετὰ καὶ τινῶν περιττωμάτων, διὰ τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ψυχρότητα μεταβαλοῦσα, συστάσα τε καὶ βαρηθεῖσα, μεταφέρεται ἐπὶ τὴν καρδίαν ὡς ἐν παλιρροίᾳ καὶ καταψύχει ταύτην, κἀντεῦθεν
 35 καταφράττει τὸ ἐν αὐτῇ θερμὸν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ αἰσθητικοῦ· κἀντεῦθεν καθεύδει τὸ ζῶον, ὡς ἂν πεφθῆ καὶ κρατηθῆ αὐθις ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ συστάν, καὶ τότε γρηγορεῖ τὸ ζῶον, ἀποτιναξάμενον τὸ βάρος καὶ ἀπαλ-
 f. 223 λαγὲν τῆς καθάρσεως. | Διὸ καὶ μετὰ τὴν τροφήν μάλιστα οἱ ὕπνοι.

Γίνεται δὲ πρῶτον ὁ δισταγμὸς ἐν τῇ ἀνόδῳ τοῦ ὑγροῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν· εἶτα ὁ ὕπνος ἐν τῇ καθόδῳ αὐτοῦ ὄν εἴρηται τρόπον. Καὶ τὰ ὑπνωτικὰ βρώματα, οἶον μήκων καὶ εἰνος καὶ μανδραγόρας, καρηβαρῆ, ποιοῦσι πρῶτον, εἶτα εἰς ὕπνον τρέπουσιν. Γίνονται δὲ καὶ ἐκ κόπων οἱ ὕπνοι, συντηχομένης καὶ ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐν τῇ κοιλίᾳ καὶ ἐντέροις θερμότητος καὶ ἀναθυμιασμένης καὶ αὐθιγῆς παλιρροῦσης, ὡς εἴρηται· συντηκτικὸν γὰρ ὁ κόπος, καὶ ἔστι τὸ σύντηγμα ὡσπερ τροφὴ ἄπεπτος, ἐὰν ᾗ θερμόν· γίνεται γὰρ ἐνίστα ψυχρόν. Φίλυπνοι δὲ εἰσιν οἱ λεπτοτέρας ἔχοντες φλέβας καὶ οἱ νανώδεις καὶ οἱ μεγαλοκέφαλοι. Οἱ δὲ μελαγχολικοὶ οὐκ ὑπνώδεις· ψυχρότεροι γὰρ καὶ οὐ πολλὴν ἔχουσιν τὴν ἀναθυμίασιν τοῦ 10 θερμοῦ καὶ ὑγροῦ· οὗ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ τροφῆς εἰσιν αἰεὶ, καὶ βρωτικοὶ καὶ ποθοῦντες αἰεὶ τρέφεσθαι ὡς ξηρότεροι γινόμενοι ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου πάθους. Δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἐν τῷ καταψύχεσθαι τὴν ἀναγομένην ἀναθυμίασιν εἰς τὸν περὶ τὸν ἐγκέφαλον τόπον, ψυχροτάτου τοῦ ἐγκεφαλοῦ ὄντος κατὰ φύσιν, καὶ καταψυχομένην ἀντιστρέφειν, ὡς εἴρηται, τὸ μὲν περιττω- 15 ματικὸν αὐτῆς εἰς φλέγμα συνίσταται, κἀντεῦθεν γίνονται οἱ κατάρροι καὶ τὰ ἀπορριπτόμενα περιττωματικὰ ὑγρά ἐκ τῆς κεφαλῆς. Ὅσον δὲ ὑγιὲς αὐτῆς καὶ ἄνοσον ἀντιστρέφει ἄλυτον καὶ συνιστάμενον εἰς τὸν περὶ τὴν καρδίαν τόπον, καταψύχει τὸ ἐνταῦθα θερμόν, καὶ τὸν ὕπνον ποιεῖ. Ἡ τοιαύτη οὖν ἀναθυμίασις μετὰ τὴν τροφὴν γίνεται, καὶ τότε γίνονται 20 καὶ οἱ ὕπνοι. Ἔστι λεπτότερον μὲν καὶ καθαρώτερον αἷμα τὸ γινόμενον ἐν τῇ κεφαλῇ, παχύτερον δὲ καὶ περιττωματικὸν τὸ ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν. Διακινουμένου γὰρ μετὰ τὴν πέψιν, τὸ μὲν λεπτότερον καὶ καθαρώτερον τὸν ἄνω λαμβάνει τόπον· τὸ δὲ παχύτερον τὸν κάτω. Ἰστέον δὲ ὅτι κυρίως ἀρχὴν τοῦ αἵματος τὴν καρδίαν λέγει. Παραπεμπόμενον γὰρ εἰς 25 αὐτὴν ἐκ τοῦ ἥπατος ἄπεπτον διὰ φλεβῶν ὡς ἀγγείων τινῶν, ἐν αὐτῇ διακρίνεται, κἀκεῖθεν εἰς πέντε διακεκριμένον μετὰ τὴν πέψιν διαδίδεται. Παραπεμπόμενον δὲ ἐκ τοῦ ἥπατος ἄπεπτον δέχονται αἱ δύο τῆς καρδίας θαλάμαι, αἱ περὶ τὴν μέσην· εἶτα ἢ τελεία διάκρισις αὐτοῦ ἐν τῇ μέσῃ θαλάμῃ γίνεται, κἀκεῖθεν, ὡς εἴρηται, διαδίδεται τοῖς τοῦ σώματος μέ- 30 ρεσιν. Ὁ δὲ Γαληνὸς ἀρχὴν τοῦ αἵματος τὸ ἥπαρ λέγει, κἀκεῖθεν πεπεμμένον καὶ καθαρὸν παρεκπέμπεται αὐτό.

Sur le „De insomniis“

Περὶ ἐνυπνίων.

Ἰ Ὅτι τὰ ἐνύπνια καὶ οἱ ὄνειροι τοῦ φανταστικοῦ εἰσιν, οὐκ ἄλλου f. 223* τῆς ψυχῆς μορίου, καὶ ὅτι ἐνύπνιον μὲν ἔστι τι ἀπλῶς μόνον ἐν τῷ ὕπνῳ ὀρώμενον. Φαντάσμα δὲ ἔστιν, ὅταν ὁ ὄρων αὐτὸ συννοῇ καὶ ὅτι ἐν ὕπνῳ ἔστιν, καὶ ἔστι τοῦτο τρόπον τινὰ ἐγρήγορσις. Καὶ ὅτι κυρίως μὲν οὐκ